

EESTI ETTEVÕTLUSE ARENGUTEGURID ÜLEMINEKUPERIOODIL

Anu Reiljan

Et üle saada majanduslikust mahajäämusest ja jõuda normaalselt funktsioneerivasse turumajandusse, tuleb Eesti Vabariigis oluliselt kiirendada ettevõtluse arengut ja teha seda nii kodumaist kui väliskapitali kaasates. Selle ülesande realiseerimise võimalikkust võiks analüüsida kahest aspektist lähtudes:

- 1) ettevõtluse raamtingimused;
- 2) potentsiaalne ettevõtja.

Ettevõtluse raamtingimuste all mõistetakse neid asjaolusid, mis ei ole ettevõtja poolt mõjutatavad ja mida ta peab arvestama oma otsuste tegemisel. Need tingimused moodustavad äärmiselt keeruka kompleksi, mis koosneb looduslikest fenomenidest, seaduslikust regulatsioonist, huviorganisatsioonide (ettevõtjate, töövõtjate, tarbijate liidud) olemasolust, käitumisest jne. Kõige olulisemat mõju ettevõtlusele avaldavad kehtiv majanduskord (majanduskorraldus) ja maksusüsteem.

Majanduskord määrab kindlaks majandussubjektidevaheliste sidemete realiseerumise alused. Eristatakse kahte klassikalist majanduskorra tüüpi: turumajandust ja käsumajandust e. tsentraalselt juhitud majandust. Need on kaks poolust – ideaali –, mis tegelikkuses kunagi ei esine. Reaalsuses on tavaliselt tegemist mitmesuguste vahevormidega ja nende hulka kuulub ka Eestis praegu kehtiv majanduskord – nn. üleminekuperioodi majandusmehhanism. Üleminekuperiood tuleks ettevõtluse raamtingimuste suhtes arvata lõppenuks siis, kui on välja töötatud ja vastu võetud kogu ettevõtlust reguleeriv seaduste pakett. Praegu puuduvad aga mõned väga olulised seadused: maaseadus, hüpoteegiseadus, konkrentsiseadus, pankrotiseadus, eraettevõtte (sooloettevõtte) seadus.

Kaamseadustest on olemas ettevõtteseadus, omandiseadus ja rendiseadus. Siinkohal analüüsime lähemalt ettevõtteseadust. Tuleb märkida, et see on kohati väga ebamäärane, ennekõike üldsätete poolest. Ettevõtte mõiste kohta ütleb seadus järgmist.

“(1) Ettevõtte on ettevõtlusega tegelev majandusüksus, mis on seadustes ettenähtud korras tunnistatud juriidiliseks isikuks.

(2) Ettevõtlus on igasugune majandustegevus, mille eesmärgiks on tulu saamine kauba tootmise või teenuste osutamiseks. Töötamine töölepingu alusel ei ole ettevõtlus.

Muid ettevõtluse vorme peale ettevõtte käesolev seadus ei reguleeri." (ENSV ettevõtteseadus, 2.) Sellest keerulisest määratlusest võib välja lugeda, et ettevõtte all mõistetakse ettevõtlusega tegelevat juriidilist isikut ja et seadus reguleerib vaid neile tingimustele vastavate majandusüksuste tegevust.

Samal ajal võime majandusühingute põhimäärusest lugeda, et majandusühing on küll ettevõtte, kuid ei pea tingimata olema juriidiline isik (täis- ja usaldusühing). Järelikult on konkreetsete ettevõtteliikide tegevust reguleerivad aktid vastuolus raamseadusega.

Teaduses diskuteeritakse ettevõtte määratluse puhul põhiliselt selle üle, kas ühendada ettevõtte mõiste alla tootmisüksuste kõrval ka nii isiklikud kui ühiskondlikud majapidamised (tarbimisüksused) või mitte. Põhiliselt ollakse siiski üksmeelel, et ettevõtte on plaanipäraselt organiseeritud majandusüksus, mis toodab ja turustab materiaalseid esemeid ja (või) teenuseid.

Ettevõtet iseloomustavad põhiliselt kaht liiki tunnused:

- 1) need, mis ei sõltu kehtivast majanduskorrast,
- 2) kehtivast majanduskorrast tulenevad tunnused.

Esimesse gruppi kuuluvad need faktorid, mis on omased igale ettevõttele, sõltumata majandussüsteemist, milles ta funktsioneerib. Nii näiteks on ettevõtte alati tootmistegurite – töö, tootmisvahendite ja materjalide – kombinatsioon, kes oma tegutsemises lähtub ratsionaalsuse printsiibist.

Samas on erinevates süsteemides tegutsevatel ettevõtetel ka omad eripärad. Turumajanduses tegutsevaid ettevõtteid iseloomustab ennekõike nende autonoomsus: nad määravad oma tootmisplaani turusituatsioonist lähtudes täiesti iseseisvalt (autonoomsusprintsiip). Majandamise tõukejõuks on turumajanduslikul ettevõttel tasuvuse printsiip, s.t. püüd oma toodangu tootmisel ja realiseerimisel saada maksimaalset kasu.

Just sellistest kriteeriumidest ettevõtte määratlemisel tuleks lähtuda ka seaduste väljatöötamisel.

Ettevõtteseadusest ei selgu ka, kas Eesti Vabariigis on üldse lubatud sooloettevõtte vorm või mitte. Seaduses on küll sätestatud, et ettevõtte võib põhineda eraomandusel (3), kuid ettevõtte liikide kohta on öeldud, et "ettevõtte võib tegutseda riigiettevõttena, rahvaettevõttena, munitsipaalettevõttena, kooperatiivi-

na, ühistuna, aktsiaseltsina, rendiettevõttena või muud liiki ettevõttena vastavalt Eesti NSV seadusandlusele" [4]. Sooloettevõtte seadus (või põhimäärus) aga puudub. Seetõttu luuakse Eesti Vabariigis ühemeheettevõtteid praegu vaid aktsiaseltsi vormis – ühemehe aktsiaseltsidena, kus üheks nõudeks on vähemalt kolme aktsia väljalaskmine. On selge, et niisugune olukord muudab sooloettevõtete loomise keerukamaks ning takistab väikeettevõtluse arengut. Samas on just väikeettevõtlus Eesti jaoks perspektiivikaks arengusuunaks ja seda mitmel põhjusel, millest olulisemateks võiks pidada järgmisi:

- 1) puudub ulatuslik toorainebaas;
- 2) puudub (kohalik) kapital suurettevõtete loomiseks;
- 3) algajal ettevõtjal on lihtsam alustada just väikeettevõttest jne.

Teiseks tähtsaks aspektiks ettevõtluse arengus on potentsiaalse ettevõtja olemasolu. On selge, et ka kõige paremad raamtingimused üksinda ei loo veel ettevõtlust. On tarvis ka inimest (ettevõtjat), kes neid tingimusi kasutaks.

Üleminekuperioodi Eesti Vabariigis võib ettevõtjad jagada põhiliselt kahte suurde rühma:

- olemasolevate riigiettevõtete juhid (nn. vana ettevõtlus);
- uusettevõtjad (uusettevõtlus).

Riigiettevõtetele on juba olemas mingisugune materiaalne baas. Ühelt poolt on see nende eelis uusettevõtjate ees, teiselt poolt aga hoopiski arengut takistav tegur, sest tootmisvahendid ja nendega toodetav toodang on sageli lootusetult vananenud. Ka juhtide kogemused ei ole turumajanduse tingimustes alati rakendatavad. Niisuguste ettevõtete edasist funktsioneerimist ei ole tarvis pikendada, kui nad ei tooda just sellist toodangut, mis on riigile äärmiselt vajalik ja mida ükski teine ettevõtte ei tooda ning ka välismaalt pole võimalik sisse osta. Üldjuhul tuleb kõikidele ettevõtetele luua funktsioneerimiseks võrdsed tingimused (see kehtib ka tooraine ja materjalide hindade kohta) ning siis selgub konkurents, kes jääb allu, kes mitte.

Kui uusettevõtjate hulgas vaatluse alt välja jätta need, kelle eesmärgiks on ülikasumite saamine ja kelle äri on sageli rajatud puhtale spekulatsioonile, jääb järele teine rühm tõeliselt edukaid ärimehi, kes oma ettevõtte eesmärgiks on seadnud kasumi pikaajalise maksimeerimise ning turusituatsiooni tundes ja ära kasu-

tades seda eesmärki ka edukalt ellu viivad. Neist on kujunemas edukate mänedžeride klass, kellel turumajanduslikus Eestis saab olema üsna kaalukas roll.

Lisaks juba tegutsevatele ettevõtjatele võiks eristada veel potentsiaalsete ettevõtjate rühma. Siia kuuluvad ennekõike need inimesed, kes võiksid hakata ettevõtjaks, kuid pole seda veel teinud. Need on inimesed, kellel on tahtmine (huvi) hakata ettevõtjaks, kuid puuduvad kas kapital (raha) või teadmised. Samuti võib potentsiaalseteks ettevõtjateks pidada seda osa töötutest, kes oleksid võimelised hakkama iseseisvateks ettevõtjateks. Et suunata neid inimesi ettevõtluse teele, on tarvis ennekõike pakkuda neile laialdasi turumajanduslikke teadmisi, mis haaraksid kõiki ettevõtja tegevuses vajalikke valdkondi, ja luua paindlik krediidisüsteem.

Kokkuvõttena võib öelda, et esmasteks ülesanneteks turumajandusele üleminekul on:

- ettevõtlust reguleeriva seadusandluse väljatöötamine ja vastuvõtmine;
- laialdaste ettevõtlusalaste teadmiste ja informatsiooni pakkumine majanduskoolitussüsteemi kaudu.

DIE FAKTOREN DER ENTWICKLUNG DES UNTERNEHMENTUMS IN ESTLAND IN DER ÜBERGANGSPERIODE

Anu Reiljan

Zusammenfassung

In diesem Artikel analysiert man die Entwicklung des Unternehmertums von zwei Aspekten:

1. die Rahmenbedingungen des Unternehmertums und
2. der potentiale Unternehmer.

Die Rahmenbedingungen des Unternehmertums sind solche Sachverhältnisse, die von dem Unternehmer nicht beeinflussbar sind und mit denen er in seinen Entscheidungen rechnen muß. Zu denen gehören die Wirtschaftsordnung, die gesetzliche Regulation, das Verhalten der Interessenorganisationen usw.

Das Haupthindernis auf dem Wege der Entwicklung des Unternehmertums in Estland ist heute die unvollkommene Gesetzgebung. Fehlen einige wichtige Gesetze – über Grund und Boden, Hypotheken, Wettbewerb, Konkurs usw.

Die Unternehmer im heutigen Estland verteilen sich in drei Gruppen:

- Manager des ehemaligen Staatsunternehmens (sogenannte alte Unternehmertum).
- Neuunternehmer (neue Unternehmertum) und
- potentielle Unternehmer, die entweder kein Kapital oder keine Erkenntnisse haben.

Zum Schluß kann man sagen, daß die primäre Aufgaben im Übergang zu der Marktwirtschaft sind:

- die Verarbeitung der Gesetzgebung für die Regulation des Unternehmertums und
- die Entwicklung des Wirtschaftsschulungs-Systems.

ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В ЭСТОНИИ В ПЕРЕХОДНЫЙ ПЕРИОД

Ану Рейльян

Резюме

В данной статье анализируется развитие предпринимательства в двух аспектах:

1. рамочные условия развития предпринимательства и
2. потенциальный предприниматель.

Рамочными условиями предпринимательства являются такие, которые не зависят от предпринимателей и которые они должны учитывать в своей работе, в своих решениях. К ним можно отнести экономическую систему, законодательную регуляцию, существование и поведение организаций интересов и т.д.

Главным препятствием на пути развития предпринимательства в Эстонии сегодня является неполное законодательство. Отсутствуют такие важные законы, как земельный закон, законы об ипотеке, о конкуренции, о банкротстве и др.

Предприниматели в нынешней Эстонии делятся на три группы:

- директора бывших государственных предприятий (т.н. старое предпринимательство),
- новые предприниматели (новое предпринимательство) и
- потенциальные предприниматели, у которых пока еще отсутствует капитал или необходимые знания.

Наконец, можно сказать, что первичными задачами в переходе к рыночной экономике являются:

- разработка законодательства о регуляции предпринимательства и
- развитие системы экономического обучения.